

Přednáška č. 1 (05. 10. 2021)
**Základní pojmy, Právní norma a
prameny práva v České republice**

JUDr. Michal Márton, Ph.D.

Právo

- **soubor norem (pravidel), které jsou vytvořeny v určité formě (prameny práva) a vynutitelné státní mocí, a to na rozdíl od jiných norem: např. etických**

Občan A. kouří cigaretu v prostoru restaurace = porušuje zákon, lze mu uložit pokutu a tuto následně vynutit (antikuřácký zákon)

Občan B. kouří cigaretu v bytě nekuřáků = porušuje toliko etické pravidlo.

Právo a morálka

- **bývá označováno jako minimum morálky (to, na čem se společnost shodne), obvykle morálka a principy etiky jsou ještě přísnější než právo**

Kazuistika

- nepovedené rande
- od etiky k trestní odpovědnosti

Od etiky k trestní odpovědnosti

Etika

Ženy, a to především matky či partnerky si zaslouží naši naprostou úctu. Bez nich bychom totiž často byli úplně ztraceni. Celý život se o nás starají, sdílí s námi strasti, city a hlavně nám pomáhají k seberealizaci. Proto bychom jim měli dokazovat naši úctu prostřednictvím slušného chování a jednání. Samozřejmě to neznamena, že si necháme vše líbit, když se nás něco dotkne, dejme to vědět, ale slušnou formou. Hanlivým i sprostým pojmům, pomluvám a nedej bože násilnému chování se hned vyvarujte. (Jiří Stanislav Guth Jarkovský)

Přestupek

*Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že jinému úmyslně ublíží na zdraví.
(správní trest pokuty 20.000 Kč)*

Trestný čin

Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody od 6 měsíců do 3 let.

Zdánlivé manželství podle **světského práva**

- pod vynucením manželského souhlasu muže či ženy za pomoci fyzického násilí (*vis absoluta*);
- s nezletilým mladším šestnácti let;
- bez dodržení základních podmínek stanovených v zákoně, tj.
- pokud by vůbec absentovalo souhlasné prohlášení o vstupu do manželství;
- pokud by manželství mělo být uzavíráno mezi osobami téhož pohlaví;
- pokud by manželství bylo uzavíráno před jiným než kompetentním orgánem (municipálním či církevním);
- pokud by snoubenci (v případě církevního sňatku) neměli platné osvědčení matričního úřadu o způsobilosti k uzavření manželství, jež se předkládá oddávajícímu;
- pokud by (v případě manželství uzavíraného prostřednictvím zástupce) v plné moci nebyl označen druhý snoubenec, s nímž má být manželství uzavřeno.

Neplatnost (nulita) manželství podle **kanonického práva**

- absence kvalifikované formy podle kanonického práva (jedna ze stran je katolík) a je uzavřeno v civilní formě
- existence impedimenta (manželské překážky) – celkem 12, např. mezi příbuznými
- vada manželského souhlasu

System práva

představuje uspořádání právních norem do celku, který má charakter systému, a jeho rozdělení na části (právní odvětví a instituty, apod.).V rámci systému rozlišujeme

1) právo mezinárodní (veřejné) a evropské (dříve komunitární a unijní) a vnitrostátní

2) Právo veřejné a právo soukromé

- **právo soukromé** = upravuje práva a povinnosti osob, tato si určují dohodou a subjekty právního vztahu jsou v rovném postavení
(§ 21 OZ stát se považuje za právnickou osobu)
občanské, obchodní, rodinné, pracovní

Je mou volbou komu a za kolik prodám svou věc, pronajmu byt atp.

- **právo veřejné** = přistupuje subjekt, který je ostatním nadřizen a je s to autoritativně rozhodnout o právech a povinnostech osob
správní, trestní, finanční

Nemohu si určit, kolik budu platit daně, a pokud je platit nebudu, budu sankcionován subjektem, který o tom autoritativně rozhodne.

§ 1 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

Rozlišení práva soukromého od práva veřejného není **absolutní**.

Zájmová teorie

☐ pro vymezení je klíčový zájem

- právo veřejné soubor norem, jež slouží za účelem ochrany zájmů ve společnosti („obecné blaho“)
- právo soukromé = soubor norem, jež slouží zájmům jednotlivce

vyvlastnění domu (je ve veřejném zájmu = tzn. nucený přechod vlastnického práva na stát); musí být ve veřejném zájmu a za náhradu

prodej domu = dohoda mezi prodávajícím a kupujícím, soukromý zájem na prodeji

stavební řízení = regulováno veřejným právem, ale chrání rovněž soukromé zájmy (účastníky řízení jsou i vlastníci sousedních pozemků)

Teorie mocenská

☐ pro vymezení je klíčové postavení subjektů (účastníků) právního vztahu

soukromé právo = účastníci nejsou ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti (smluvní strany v rámci závazků)

veřejné právo = jeden subjekt je nadřízen druhému (účastník řízení u přestupku, účastník stavebního řízení, žadatel o cestovní pas, správní orgán vyslovuje vinu a stanovuje správní trest, správní orgán vydává stavební povolení, správní orgán vydává doklad)

veřejnoprávní smlouvy (situace, kdy správní orgán namísto vydání autoritativního rozhodnutí vystupuje jako „smluvní partner“ a uzavře s účastníkem veřejnoprávní smlouvu - § 161 správního řádu)

Teorie zvláštního práva

□ pro vymezení je určující adresát normy

- **obecné právo** je právo soukromé, které upravuje práva a povinnosti všech právních subjektů včetně nositelů veřejné moci
- **zvláštním právem** je právo veřejné, které je přiznáno pouze nositelům veřejné moci při výkonu jejich vrchnostenských pravomocí

3) Právo hmotné a procesní

- **právo hmotné** souhrn právních norem, které upravují subjektivní práva a povinnosti fyzických a právnických osob (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 283/2008 Sb., o policii České republiky)
- **právo procesní** souhrn právních norem, které upravují procesní postupy (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád)

4) Právo objektivní a subjektivní

Objektivní = soubor (množina) právních norem vymezené zpravidla původem od téhož právo tvorného subjektu (státu)

Subjektivní = oprávnění subjektu se určitým způsobem chovat, resp. faktická míra chování možnosti subjektu, která je objektivním právem chráněna

- právo chovat se určitým způsobem, které má své zákonné meze a jde tedy o míru možnosti chování.
- chovat se tak, jak zákon výslovně dovoluje, ale také tak, pokud mu v tom zákon nebrání

čl. 2 odst. 4 Ústavy (srov. též čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod)

Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

- právo požadovat určitou míru chování od jiného, aby se zdržel rušení oprávněného chování

§ 4 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Má se za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.

- právo požadovat od státu právní ochranu v případě, že by oprávněné chování bylo rušeno

Čl. 36 odst. 1 Listiny Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

§ 12 občanského zákoníku Každý, kdo se cítí ve svém právu zkrácen, může se domáhat ochrany u orgánu vykonávajícího veřejnou moc (dále jen „orgán veřejné moci“). Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, je tímto orgánem veřejné moci soud.

subjektivní právo je pojmem párovým, jemuž odpovídá pojem subjektivní povinnost

- obecně vyjádřená zásadou neminem laedere, resp. nikomu neškodit
- typicky ve smluvních vztazích – právo prodávajícího zaplatit kupní cenu a povinnost kupujícího cenu zaplatit, právo kupujícího převzít věc a povinnost prodávajícího věc odevzdat

Subjektivní práva absolutní a relativní

Absolutní – práva, která působí erga omnes (vůči všem), resp. vůči neurčenému počtu subjektů povinností

- ❑ příkladem je právo vlastnické (část II. občanského zákoníku)
- ❑ vlastnictví je všeobecné a svrchované právní panství nad věcí, vlastník může svou věc držet (ius possidendi), užívat (ius utendi), požívat (ius fruendi), nakládat s ní (ius disponendi), právo věc zničit (ius abutendi), opustit jí (ius dereliquendi)
- ❑ těmto právům pak odpovídají povinnosti ostatního neomezeného množství subjektů nerušit vlastníka v držbě jeho věci, jejím užívání a dispozicích s ní
- ❑ graficky lze vyjádřit kružnicí, kde středový bod symbolizuje vlastníka a obvod, kde stojí subjekty, které jej nesmí rušit v jeho právech

Práva relativní

- ❑ působí v relaci k určitému subjektu povinnosti, resp. subjektům povinnosti (inter partes)
- ❑ dvoustranný, resp. vícestranný vztah vyjádřený jednotlivými právy a povinnostmi
- ❑ typickým příkladem jsou práva závazková (část V. občanského zákoníku)
- ❑ graficky lze vyjádřit oboustranně orientovanou přímkou, na jejímž konci stojí dlužník a věřitel jako obecné pojmy (prodávající – kupující, zapůjčitel – vydlužitel, nájemce – pronajímatel), kteří mají korelativní práva a povinnosti

Relativní – kupující odevzdává věc (povinnost) prodávajícímu a požaduje zaplacení kupní ceny (právo)

Korelativní - věřitel má povinnost věc odevzdat ale zároveň právo žádat, aby dlužník věc převzal

Charakteristika právních norem

- ❑ **právní norma** je normou, jejímž **předmětem je regulace společenských vztahů**
- ❑ **právní normy** jsou státem buďto přímo vydávány, anebo státem uznávány, a které **tvoří a naplňují obsah pramenů práva**. Nemohou existovat, stejně jako žádné jiné právní normy, mimo prameny práva, a proto v pramenech správního práva nalézají své vnější vyjádření.

Vnitřní struktura právních norem

právní normou nerozumíme jednotlivé právní předpisy, nýbrž jen jednotlivá v nich obsažená **obecně závazná pravidla chování**, disponující příslušnými strukturálními prvky právní normy.

Právní věda obecně vymezuje vnitřní **strukturu právní normy** do 3 prvků:

- hypotéza** (podmínky realizace normy, např. časová působnost, okruh adresátů),
- dispozice** (vlastní pravidlo chování),
- sankce** (újma za porušení právních povinností stanovených v dispozici právní normy)

U některých norem sankce nepřicházejí v úvahu vůbec, typické jsou naopak pro normy práva trestního, ale také v rámci občanského práva u odpovědnosti za škodu – povinnost uhradit škodu. Výjimečně norma nemá tuto strukturu vůbec, jde o tzv. proklamační normy, které platí v České republice dvě.

„Tomáš Garrigue Masaryk se zasloužil o stát.“ (§ 1 odst. 1 zákona č. 22/1930 Sb., o zásluhách T.G. Masaryka)
„Edvard Beneš se zasloužil o stát.“ (§ 1 zákona č. 292/2004 Sb., o zásluhách Edvarda Beneše)

Členění právních norem

- dispozitivní
- kogentní

Dispozitivní norma dává možnost subjektu upravit si svá práva a povinnosti odchylně od zákona, typická pro právo závazkové – vysoká míra smluvní volnosti, možno uzavřít i smlouvu výslovně neupravenou, tzv. **inominátní**

§ 1 odst. 2 občanského zákoníku Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

Kogentní norma subjekty se musí chovat v souladu s normou, zejména v oblastí absolutních práv a odvětvích práva veřejného

§ 978 občanského zákoníku Od ustanovení této části se lze odchýlit ujednáním s účinky vůči třetím osobám, jen připouští-li to zákon (rozuměj část III. absolutní práva)

Členění právních norem

Podle právního charakteru právních norem lze tyto normy dělit na normy:

- **zavazující**, představované normami **příkazujícími** a normami **zakazujícími**,
- **zmocňující**

právní normy, jež obsahují pravidla chování, která musejí být subjekty práva vždy respektována. Zavazující normy vystupují buď jako normy **příkazující** a obsahují výslovný příkaz určitého chování, nebo jako normy **zakazující**, které obsahují výslovný zákaz určitého chování

§ 5 odst. 1 písm. b) zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích řidič je povinen věnovat se plně řízení vozidla nebo jízdě na zvířeti a sledovat situaci v provozu na pozemních komunikacích

§ 5 odst. 2 písm. a) téhož zákona řidič nesmí požit alkoholický nápoj ani jinou látku obsahující alkohol (dále jen „alkoholický nápoj“) nebo užít jinou návykovou látku během jízdy,

Zmocňující normy zakládají pro realizaci vždy určitého vztahu jistou možnost chování určitého subjektu. Jedná se o normy, upravující oprávnění subjektů, jejichž realizace je závislá na projevu vůle toho kterého subjektu.

§ 85 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce Pružné rozvržení pracovní doby zahrnuje časové úseky základní a volitelné pracovní doby, jejichž začátek a konec určuje zaměstnavatel.

Členění právních norem

Mimo dosud uvedená členění lze právní normy členit **podle** jejich **právního obsahu** takto:

- ❑ **organizačněprávní normy** upravují vznik, změnu, zrušení a vzájemné vztahy mezi orgány veřejné moci
- ❑ **kompetenční normy** upravují působnost orgánů státu co do okruhu věcí, které mají za úkol řešit,
- ❑ **hmotněprávní normy** upravují vlastní práva a povinnosti adresátů společně s bezprostředními předpoklady a podmínkami jejich realizace,
- ❑ **procesněprávní normy** upravují postupy, jejichž prostřednictvím se uvádí v život obsah norem hmotněprávních. Procesněprávní normy samy o sobě význam nemají, jejich smysl se naplňuje jen ve spojitosti s normami hmotněprávními.

Platnost a účinnost právní normy

Platnost právní normy souvisí s jejich publikací a nastává dnem jejich **publikace** provedené v předepsané (požadované) formě. (**sbírka zákonů, věstník kraje, vyvěšením na úřední desce**).

Publikací se právní norma stává součástí právního řádu. Právní norma, která je publikována je platná.

Platnost právní normy neznamena její **závaznost** pro veřejnost, ta nastává až nabytím **účinnosti právní normy**.

Účinnost většinou nastává dnem přímo uvedeným v konkrétní právní normě. Pokud zde takový konkrétní den uveden není, pak normativní akt nabývá účinnosti 15. dnem po vyhlášení (publikaci). V případech, kdy to vyžaduje naléhavý obecný zájem, lze výjimečně stanovit dřívější účinnost, nejdříve však shodnou se dnem vyhlášení (platnosti).

Právní normy mohou působit výhradně jen **do budoucna**. Ukončení platnosti právní normy představuje ukončení její účinnosti. K ukončení platnosti právní normy může dojít buď **uplynutím stanovené doby**, anebo předepsaným způsobem provedeným **zrušením nebo změnou**. Výjimku tvoří **retribuční zákonodárství**.

Působnost právních norem

je vymezena okruhem vztahů, v nichž se právní norma uplatňuje, rozlišuje se **místní, časová, osobní a věcná působnost právních norem.**

Místní působnost právních norem

→ ohraničuje působnost právní normy prostorově, čili **řeší otázku, v jakém územním prostoru právní norma působí.**

- na území celého státu**, pokud jsou obsaženy v zákonech a předpisech vydanými ústředními orgány
- v územním obvodu krajů**, pokud jsou obsaženy v předpisech vydaných orgány krajů,
- v územním či správním obvodu obcí**, pokud jsou obsaženy v předpisech vydaných orgány obcí.

Časová působnost právních norem

→ ohraničuje působnost právní normy časově. Je nutno vždy zjišťovat, kdy se právní norma stává platnou, kdy účinnou, jak dlouho platí a zda může mít zpětnou účinnost.

Platnost = norma se stala součástí právního řádu (vyhlášena předepsaným způsobem)

Účinnost = podle normy má být postupováno v právních vztazích

Legisvakance = období mezi platností a účinností = veřejnost musí být s normou seznámena

- stanoven den účinnosti. „Tento zákon nabývá účinnosti dne 01. 01. 2018“
- stanovena lhůta 15 dnů: „ Tento zákon nabývá účinnosti 15 den ode dne vyhlášení.“
- účinnost současně s platností v mimořádných situacích

Časová působnost právních norem

Ve většině případů právní normy pozbývají svou časovou působnost až tehdy, když jsou zrušeny **pozdějšími normami** vyšší nebo stejné právní síly – tj. v souladu s obecným právním principem **lex posterior derogat legi priori**.

Vyjádřeno ve zrušovacích ustanoveních právního předpisu.

§ 183 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. Zrušuje se zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád).

Právní normy **zásadně** působí do budoucna, **zpětná účinnost právních norem se obecně nepřipouští**.

retribuční zákonodárství

zákonem dovolená retroaktivita (právo trestní a přestupkové)

čl. 40 odst. 6 Listiny Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

§ 2 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.

§ 2 odst. 1 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich Odpovědnost za přestupek se posuzuje podle zákona účinného v době spáchání přestupku; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, je-li to pro pachatele přestupku (dále jen "pachatel") příznivější.

Osobní působnost právních norem

→ ohraničuje působnost právní normy okruhem osob, na něž se dané normy vztahují.

- všechny osoby**, které pobývají nebo vyvíjejí činnost na území našeho státu („kdo“)
- všechny české osoby a dále cizí osoby** (§ 12 a 13 zákona č. 128/2000 Sb., o krajích)
- všechny české osoby** (§ 2 odst. 3 zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech)
- české osoby**, které pobývají nebo vyvíjejí činnost na území jiných států (§ 6 trestního zákoníku – zásada personality)
- jen některé české osoby** na území našeho státu (např. živnostníci, studenti vysokých škol, vojáci z povolání, rodiče atd.).

Většina právních norem má nejšířěji pojatou osobní působnost, její užší pojetí přichází v úvahu zpravidla v návaznosti na věcný okruh problémů normou upravený

Věcná působnost právních norem

- ohraničuje působnost právní normy vymezenou předmětem právní úpravy („co“)
- od právních odvětví až po vnitřní strukturu právní normy

Prameny práva obecně

- formy, ve kterých je obsaženo objektivní právo,
- forma, v níž jsou obsaženy právní normy

Pramenem práva obvykle rozumíme objektivizaci (zachycení, zapsání, vydání) pravidel chování do právních pravidel vyjádřených v určité právní formě = **pramen práva ve formálním smyslu.**

Pramen práva v **materiálním smyslu**: historické události, děje, skutečnosti, resp. jevy, které odůvodňují, že pramen práva je takový jaký je.

České a obecně kontinentální právo je právem **psaným.**

Druhy pramenů práva

- ❑ **normativní právní akty** = všeobecně závazné právní předpisy, které jsou výsledkem normotvorné činnosti subjektu tvorby práva
- ❑ **normativní smlouvy** = mezinárodní smlouvy, které zavazují subjekty vnitrostátního práva
- ❑ **precedenty** = soudní rozhodnutí „judge made law“
- ❑ **právní obyčeje** = zvyklosti, podmínka je dlouhodobé chování se členů společnosti v souladu s těmito zvyklostmi, určitost práv a povinností, všeobecné přesvědčení o jejich závaznosti
- ❑ **jiné prameny práva** = ostatní, např. právní nauka, dobrozdání právníků

Prameny práva

Prameny českého práva, z hlediska jejich vnější formy, jsou především:

obecně závazné normativní akty – obsahují pravidla obecně závazná pro každého, kdo se dostane do situace předvídané těmito akty,

normativní smlouvy

Mezinárodní smlouvy **podle čl. 10 Ústavy**

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (publikována pod č. 209/1992 Sb.).

Čl. 10a Ústavy ČR: *Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci. K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.*

Mezi prameny českého práva fakticky nepatří:

právní precedenty

právní obyčeje

právní nauka

Členění pramenů práva podle druhu orgánu, který jej vydává

Pravomoc k vydávání pramenů práva v ČR přísluší jednak vrcholnému zákonodárnému orgánu, dále ústředním orgánům státní správy a také příslušným samosprávným orgánům.

Prameny vydávané vrcholným zákonodárným sborem:

- Ústava
- ústavní zákony,
- zákony,
- zákonná opatření Senátu

Prameny vydávané ústředními orgány státní správy:

- nařízení vlády (vydávají se k provádění zákonů a v jejich mezích, mají povahu prováděcího předpisu),
- obecně závazné právní předpisy ministerstev a jiných správních úřadů (vydávají se na základě a v mezích zákonů, mají povahu prováděcího předpisu).

Členění pramenů práva práva podle druhu orgánu, který je vydává

Prameny vydávané místními (územními) orgány:

- obecně závazné vyhlášky kraje v mezích samostatné působnosti (vydávají se na základě zmocnění; povinnosti lze jimi ukládat, jen stanoví-li tak zákon),
- nařízení kraje ve věcech přeneseného výkonu státní správy (vydávají se na základě a v mezích zákona, při výslovném zákonném zmocnění),
- obecně závazné vyhlášky obce v mezích samostatné působnosti (vydávají se na základě ústavního zmocnění; povinnosti lze jimi ukládat, jen stanoví-li tak zákon),
- nařízení obce ve věcech přeneseného výkonu státní správy (vydávají se na základě zmocnění v zákoně a v jeho mezích).

Členění pramenů správního práva podle stupně jejich právní síly

- Ústava + ústavní zákony (mezinárodní smlouvy)
- zákony + zákonná opatření (mezinárodní smlouvy)
- obecně závazné vyhlášky obcí a krajů
- (též prameny primární)
- nařízení vlády
- obecně závazné právní předpisy ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy
- nařízení krajů a obcí
- (též prameny sekundární)

DĚKUJI ZA POZORNOST